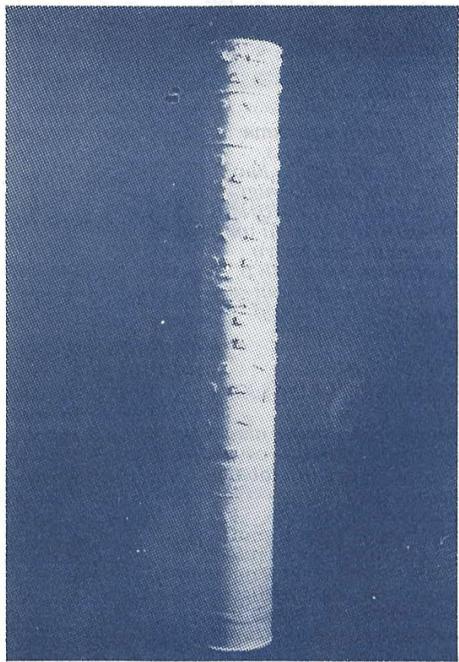

SAMO SUMNJA

*Samo sumnja
nespokojan odričući pokret glave
glas prekinut u pitanju
mogu da spasu
iskricu beskraja
što tinja u završenom zrnu praha.*

U DRVEĆU

*U drveću, u krošnjama drveta, pod gustim
haljinama lišća, pod mantijama bleska,
pod čulima, pod krilima, pod žezlima,
u drveću se krije, diše, kruži
tih, sanjiv život, skica večnosti.
Sita kraljevstva rastu u amvonima
hrastova. Veverice trče nepomično
kao mali ridi zalasci sunca, skriveni
pod očnim kapkom. Nevidljivi taoci
vrve pod ljkusama zirova,
robovi odnose košare voća i srebra,
kamile se ljujaju kao arapski
naučnik nad manuskriptom, bunari piju
vodu i sirće, opora Evropa cedi se
kao smola iz drveta, Verner slika
odeću i svetlost koja se ne smanjuje.*

milica mrda kuzmanov, objekat

*Pod kupolom cirkusa igraju drozdovi.
Slovački već živi u Parizu
i uporno igra na berzi. Bogataš
se provlači kroz igleno uho
i stene...ah kakva muka, Sokrat
objašnjava tražiocima zlata šta je
laž, šta dobro, šta vrlina.
Veslači polako veslaju. Moreplovci
polako jedre. Begunci iz varšavskog
ustanka piju slatki čaj,
na granu se suši rublje,
neko pita kroz san gde je moja
otadžbina. Zeleni jedrenjak stoji na
zardalom sidru. Hor besmrtnih duša
vežba Bahovu kantatu, sasvim nemo.
Tu odmah na uskoj ležalici spava umoran
kapetan Nemo. Detlić šalje hitan
telegram s vešću o osvajanju
Kartagine i o čaju u Bostonu.
Lasica se uopšte ne pretvara u
ledi Makbet, u krošnjama drveća nema
grize savesti. Ikar spokojno tone.
Bog vraća traku. Kaznene ekspedicije
vraćaju se u kasarne. Živećemo
dugo u linijama arabeski, u hukanju
sove, u žudnji, u odjeku koji je
beskućan, pod gustim haljinama lišća,
u krošnjama drveća, u nečijem dahu.*

S poljskog: Petar Vujičić

za novo, vredno poznanstvo

(poezija adama zagajevskog)

petar vujičić

Još juče je bio mlad pesnik, darovit početnik, a danas je on ugledno pesničko ime u velikom svetu. Roden 1945. godine u Lavovu. Objavio je pet zbirki pesama, dva romana, tri knjige eseja. Njegova poslednja pesnička knjiga nosi nostalgičan naslov »Putovati u Lavov», London 1986, i upravo mu je ona donela najveća priznajna.

Nekada je Lavov (Poljaci taj grad zovu Ljvuv, Nemci Lemberg, Rusi Ljvov, Ukrajinci Ljviv), stari poljski univerzitetski grad, pripadao kraljevskoj Poljskoj; posle tragicnih deoba Poljske između velikih susednih zemalja Lavov je pripadao austrijskoj Galiciji, a u godini rođenja našeg pesnika, posle proterivanja nemačkih okupatorskih vlasti, odlukom velikih sila Lavov je dodeljen Sovjetskoj Ukrajini. Poljaci su iz tih krajeva tada iseljeni i prebačeni na terene s kojih su iseljeni Nemci, da bi se ti tereni priključili obnovljenoj Poljskoj. Spolja gledano to je bilo kao nekakvo ispravljanje državnih granica, ali i za Nemce iseljene iz svojih kuća, i za Poljake naseljene na tuda ognjišta pošto su svoja ostavili drugima, ta nova seoba naroda ostaje u pamćenju kao živa rana. Zagajevski o tome peva:

*Gorka je besmrtnost zemalja
što spavaju na mekim mapama od voska,
zemalja čije granice premešta vjetar.*

(*Granica*)

Tako Zagajevski ima u pasošu zapisano da je rođen u Lavovu, kao i njegov stariji kolega *Zbignjev Herbert*. Danas je taj grad za Poljake ipak samo daleko inostranstvo, tako daleko, da je putovati u Lavov za njih moguće samo u mašt. Ili u snovima.

*Putovati u Lavov. S koje stanice putovati
u Lavov, ako ne u snu.*

A pri kraju te elegije citamo:

... zašto svaki grad

mora postati Jerusalim i svaki čovek
Jevrejin

*Putovati u Lavov, pa on
postoji, spokojan i čist kao
breskve. Lavov je svuda.*

Preseljen iz Lavova još iste godine kada se rodio, Zagajevski je detinjstvo proveo u šljonskom gradu Gljivice (nekad nemački Glajvic). Studirao je psihologiju i filozofiju u Krakovu, tamo je jedno vreme bio asistent na Rudarsko-metalurškoj akademiji, valjda s namerom da postane naučnik i univerzitetski profesor, ali je ispalio drugačije. U Krakovu je počeo da se bavi pisanjem. Bio je jedan od osnivača pesničke grupe *Sada* (kojoj su pripadali Kornhauser, Javorški, Stabro, Kronhold, Pjontkovski). U Krakovu je objavio prve pesničke zbirke, prve romane, prve knjige eseja, stekao prva priznanja.

Sada je emigrant.

Živi i piše u Francuskoj.

Kao pisac stiče svetska priznanja. Izbor pesama objavljen mu je u Nemačkoj (1984). Ubzro potom pesme su mu u engleskom prevodu izšle i u Americi, s predgovorom samog Česlava Miloša

(1986). Knjiga novih eseja objavljena mu je na poljskom u Parizu (1986) i iste godine prevedena na francuski i nemački. Dva romana prevedena su mu na nemački, jedan na francuski. Prevod eseja na francuski doneo mu je nagrada francuskog PEN-kluba.

Ali odvojen je od svojih poljskih čitalaca, koji bi ga sigurno bolje čitali i primali, čak i ako ga kritika ne bi mazila.

Nove seobe naroda za pesnike koji žive i pišu u tudini označavaju kaznu sudbine.

Zagajevski je danas jedan od najzanimljivijih poljskih pesnika. Misaon, filozofski obrazovan, on neguje intelektualnu poeziju nabijenu značenjima. U poeziji pokreće važna pitanja vezana za sasvremenog čoveka i probleme savremenog sveta. Ali on je rafinovan pesnik, pesmu ne spušta do publicistike, ume da izbegne zamke patetike i krupnih reči. O politici razmišlja stalno, ali to nije politička ni politizovana poezija. Gorka je, ozbiljna, uvlači čitaoca u nemi dijalog, ne dopušta mu da ostane ravnodušan.

U ovaj izbor, na naročiti autorov zahtev, uvrštene su pesme samo iz njegovih poslednjih zbirki i dodate su nove pesme iz časopisa, dok je svoje dve prve zbirke, *Saopštenje* (1972) i *Mesarnice* (1975) autor proglašio nezrelima, i iz njih je ovde unešeno doslovno šest pesama. Šta je razlog takve odluke?

Zagajevski je debitovao u vrlo složnim prilikama novije poljske stvarnosti. Bili su upravo prošli studentski nemiri iz 1968. godine, obojeni grozomornim ugušenjem praškog proleća u jeku leta te iste 1968. godine. U Poljskoj su studentski nemiri bili veći nego u drugim zemljama istočne Evrope. U svim gradovima demonstrativno su paljene novine, a jedna od najglasnijih parola bila je ŠTAMPA LAŽE! Sukobima s policijom nije bilo kraja. A ono što je počelo u sukobima sa studentima, dve godine kasnije završilo se krvoprolaćem prilikom ugušenja radničkih nemira u gradovima na Baltiku.

Zemlja je zapadala u sve veću krizu, vlasti su tu krizu nevešto ispravljale, opredelivši se za takozvanu tehničku inteligeniju, i potiskujući, degradirajući stvaralačku humanističku inteligenciju. Da bi se oduprili cenzuri, književnici su se opredeljavali za štampanje u nelegalnim glasilima, od kojih je najčuveniji bio časopis *Zapis*.

Mladi pesnici iz krakovske grupe *Sada* imali su vrlo ambiciozne planove. Adam Zagajevski i Julijan Kornhauser izisli su pred javnost s knjigom programskih i pamfletskih eseja *Nepredstavljeni svet* (1974), koja je izazvala žestoku diskusiju u celokupnoj poljskoj književnoj štampi, jer su mlađi gnevni autori u svojoj knjizi prozvali i pozvali na sud sadašnjosti sve poljske stvaraoca.

Namere mlađih stvaralača bile su bez sumnje plemenite. Tražili su od književnosti u prvom redu angažovanost i opre-

deljenje za »realizam«. Iz tekstova se vidi da to nije bio neki retrogradni realizam minulih vremena, nego zalaganje za odgovornost u sadašnjem trenutku, kao i zalaganje za visoko umetničku književnost. Žestoko su, na primer, podvrgnuti kritici i Ružević, i Herbert, i Grohovjak, a i da ne govorimo o Harasimoviću, autoru mnogotiražnih zbirki koje su ugadale ukusu široke publike.

Dogadaji su se ipak nasmejali mlađim autorima ove pamfletske knjige. Došlo je do eksplozije »Solidarnosti«, a uskoro затim i do zavodenja ratnog stanja u zemlji, što je učinilo besmislenim svako stvaranje.

Stoga je današnji Zagajevski potpuno revidirao svoje stavove. Počeo je uvidati svoje mlađalačke zablude još tokom burnih poljskih lomova iz osamdesetih godina. A našavši se u emigraciji, mogao je o svemu da razmisli čak i iz prostorne distante. U svojim esejima on je izneo kritiku svojih nekadašnjih stavova, ocenjujući svoju nekadašnju isključivost kao nešto reakcionarno.

Između solidarnosti i samoće današnji Zagajevski opredeljuje se za samoću. Nikakve grupe, nikakvi kolektivni zadaci, nikakvi diktati viših ciljeva i »nacionalne službe«. Pesnik mora biti sam. Odgovornost ima prema svome sopstvenom »ja«. Ako njegova umetnost stekne univerzalne vrednosti, ona će vršiti i onu socijalnu i »nacionalnu službu«. Primer za ugled postala su mu dva stvaraoca iz emigracije, Česlav Miloš i Josif Brodski.

Pesme iz ovog izbora koji čitalac drži u rukama pokazuju stvaralaštvo Zagajevskog nastalo tokom tih novijih autorovih premišljanja i opredeljivanja. Pesme s početka knjige, iz zbirki *Pismo* i *Oda mnoštvo* odslikavaju pesnikove stavove iz razdoblja »Solidarnosti« i godine posle proglašenja ratnog stanja u Poljskoj. Pesme iz *Putovati u Lavov i iz odeljka Nove pesme* nastale su većinom već u emigraciji.

Izbor omogućava da se vidi kako je, na izgled spontano, došlo do izrastanja jednog od najistaknutijih današnjih poljskih pesnika.

Zagajevski je kao pesnik bio zapažen već posle svoje prve zbirke *Saopštenja* iz 1972. godine. Bio je to mlađi pesnik, bistrog zapažanja i štedljivog izraza, sklon izricanju svojih beskompromisnih stavova. Podsetimo da je u toj zbirci izšla njegova pesma *Istina*, koja je mogla nastati samo u zemlji podeljenoj takvim parodksalnim rascepima, karakterističnim za zemlje sa socijalističkim uredenjem. Njen mlađi autor zalaže se za istinu, sveti ideal velikih zanesenjaka tipa jednog Tolstoja ili Gandija. Otuda u toj pesmi takav emotivni naboј, sveti gnev, zavetovanje idealu istine-pravde i gnušanje pred neistinom-nepravdom. Subjekt pesme nije samo »Jona koji vari kita«, što je otkrivački nadena metafora puna iznenadenja, nego on sebi nalaže težak imperativ moralnog karaktera: »Odbij da pružiš ruku tome čoveku«, da bi u završnim stihovima izneo svoj simbol vere:

udahni najdublje slojeve vazduha
i polako pamteći pravila sintakse
kaži istinu za to služiš u levoj ruci
držiš ljubav u desnoj mržnju

Samo je neko mlađi i gnevani sposoban da tako formuliše svoje mladićko »vjeruju«. A još stari Turgenjev napisao je: »Bla-gono me ko je u mladosti bio mlađ«.

Druga zbirka Zagajevskog, *Mesarnice* (1975), objavljena tri godine kasnije, dočekana je s lepim priznanjima kritike. Čak

je tako ugledni kritičar kakav je bio Ježi Kvajtovski, koji je kao niko drugi u Poljskoj umeo da piše o poeziji, posvetio toj zbirici nešto nalik na panegirik. Kvajtovski se radovao što je baš druga zbirka mlađog Zagajevskog donela dokaze pesnikovog razvitka i mnoštvo pravih pesničkih ostvarenja, jer zna se da je baš druga zbirka za svakog pesnika prag koji je najteže preći.

Ali Kvajtovski je isticao i ovo: »Aktuelna poetika Zagajevskog, koja dominira u Mesarnicama, vrlo je reprezentativna za novi pokret 70.«

Na sve dalje pohvale nećemo se osvrati, ta formulacija je dovoljna: Zagajevski je tom svojom drugom pesničkom zbirkom zaista bio *predstavnik pokolenja 1970. godina*.

Već sledeća zbirka, *Pismo* (1979), koliko god skromna po obimu, pokazala je novine. Mlađi pesnik je tu već nešto više od predstavnika pokolenja, on je tu ličnost, pesnik koji govori u ime svoga »ja«. To »ja« samo će se još više potvrditi u zbirci *Oda mnoštvo* (1983).

Poljska stvarnost uticala je na brzo sazrevanje poljskih pesnika. Politika se mešala u sve, lomila karaktere. Zagajevski je u međuvremenu bio napustio mestoto asistenta i priključio se katoličkoj grupi *Znak*, koja je na svoj način pružala zaštitu svima koji su nastojali da samostalno misle. Uz to je Zagajevski u razdoblju pred slom 1979–1980. godinu dana proveo kao stipendist u Zapadnom Berlinu, što je bilo dobra škola, a zatim nekoliko meseci u SAD. U godini zavedenog ratnog stanja u Poljskoj otputovalo je privatnim poslom u Pariz, i u Francuskoj je ostao do danas. Ne kao politički emigrant, ali u naše vreme to na isto izlazi.

U Parizu je postao član uredništva novopokrenutog poljskog književnog časopisa *Književne sveske*, danas sigurno najbolje uredivanog i najelitnijeg poljskog književnog časopisa uopšte.

Kako se to podudarilo s objavljivanjem njegovih knjiga u zapadnim zemljama — putovao je na duže i kraće boravke u Zapadnu Nemačku, Švedsku, Sjedinjene Države.

Naš izbor pokazuje Zagajevskog u najreprezentativnijem svetu.

Nekoliko pesama iz druge autorove (odačene) zbirke, kao što su *Hegel i Filozofi*, bile bi reprezentativne za svakog mlađaonog pesnika.

Prestanite da nas obmanjujete filozofi
rad nije radost čoveka nije najviši cilj
rad je znoj smrtni Bože kad se vraćam kući
hteo bih da legnem ali san je samo prenosna traka

(Filozofi)

Jeste, to je glas onog mlađog Zagajevskog, gnevničnog borca za istinu i realizam svakodnevnog trenutka.

Jednom kasnije, kad produ godine i kad vreme našem pesniku dopusti da se bez predrasuda osvrne na svoj pređeni put, on će, verujem, imati više milosti prema svojim ranim zbirkama, jer ja, kao i moj neprežaljeni prijatelj Ježi Kvajtovski, smatram da mnogo veći broj ranih pesama Adama Zagajevskog zasluguje da ne bude predat zaboravu.

Naravno, veliki je to uspeh što se Zagajevski oslobođio pokolenjskih iluzija, što je shvatilo da se pesme i književna dela uopšte moraju pisati u samoći, kada je stvaraočevo »ja« sudija mnogo stroži i nemoljiviji od pokolenjskog ili nacionalnog sudije, što je u Poljskoj neodvojivo.

Pošto poljsku književnost pratim iz beogradske distance, samo preko knjiga, listova i časopisa, a sve to stiže do Beograda nerедовно i sa zakašnjenjem, do mene su dve pomenute zbirke Zagajevskog, *Pismo* i *Oda mnoštvo*, stigle zajedno, preštampane u jednoj knjizi u Parizu 1983. Preda mnom je bio Zagajevski kao nov, formiran pesnik, svedok i sudija. Škrta u izrazu, malorečiv, na izgled hladan svedok, onaj koji izveštava o sebi i svetu oko sebe, ali sam poljsku stvarnost iz tih gorskih godina upoznavao dublje i svestranije nego iz listova i časopisa. Jer Poljsku su uvek najbolje predstavljali njeni pesnici. Naslovnu pesmu *Pismo* čitao sam kao da je bilo upućeno lično meni iz poljske noći od pre gradanskih velikih strajkova:

Piše da je sve dobro
dani su sve duži
u kućama sazreva mir
samo snovi kao besne lisice
grizu nas za listove

Pesmu *Jadanje mladića iz davnih godina* čitao sam kao sažet, blistavo gorak, veoma poljski po izrazu *Portret umetnika u mladosti*:

Prvi put sam plakao posle Staljinove smrti
diktatori nose pri sebi bombole za decu

Evo moga kratkog života
trčao sam u povorkama skandirao vazduh
tonuo u reci prijateljstva

Sa dvadeset godina izgubio sam veru
ali uspeo sam to da prikrijem
To je moj život
punjena ptica koja uči da leti

Zagajevski je plenio upravo britkošću izraza, beskompromisnošću stavova i divnom, božanskom ironijom. Ta punjena ptica koja uči da leti nije samo poenta, to je gorka autoironija koja se pamti, a kada znamo da je to metafora životnog iskustva jednog poljskog umetnika u mladosti, poljskog pesnika, primamo to kao kometar poljske pesničke subine.

Kada u pesmi *Vreme je opet počelo da protiče* pročitamo strašno pitanje koje će potomci postaviti tadašnjim mlađima:
— ali kako ste mogli na taj način da živate

— zastaje nam dah, jer odmah čujemo to isto pitanje upućeno nama ovdašnjima.

Eto, baš to je umeo Zagajevski od samog početka: da uvlači čitaoca u igru, da ga učini ne samo primaocem svoje poezije, nego i sukrivcem za stanje našeg vlog sveta.

A svedočanstva pesama Zagajevskog o poljskom ratnom stanju mnogo su više od običnih svedočanstava:

Najveća radoš, kako predosećam,
krije se u uzvišenom činu izrade,
i samo vernost može mu dorasti

(Izdaja)

Ujutro se budim i pokušavam da proverim
uz pomoć pozorišnog lornjona
kakva se zastava viđe nad mojim gradom

(Zastava)

Vrane gavranovi skupljaju se
(Uveče na strništu.)

Crno društvo pomera se
Polako prema šumi. Od zapada

Plove ljubičasti oblaci.

Vrane, gavranovi čiste

Glade svoje indijansko perje.

(Vrane, gavranovi)

Ipak upozoravam: to nije prosta hronika poljskih zbijanja iz poslednjih godi-

